

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

PROBLEM ISSUES OF OPERATIVE AND INVESTIGATIVE ENSURING THE ACTIVITIES OF OPERATIVE AND INVESTIGATIVE UNITS OF THE STATE BORDER SERVICE OF UKRAINE

Басалик С.А., к.ю.н.,
доцент кафедри спеціальних дисциплін

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Білецький В.О., к.н.держ.упр., доцент,
професор кафедри спеціальних дисциплін

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

У статті досліджуються проблеми оперативно-розшукового забезпечення оперативно-розшуковими підрозділами Державної прикордонної служби України (ДПСУ). Оперативно-розшукова діяльність є ключовим елементом у забезпеченні безпеки державного кордону та протидії загрозам, таким як тероризм, контрабанда, нелегальна міграція та інші злочинні прояви. Незважаючи на важливість цієї діяльності, існує ряд проблем, що ускладнюють її ефективність.

Стаття має на меті систематизувати та проаналізувати основні проблеми оперативно-розшукового забезпечення ОРП ДПСУ, включаючи недоліки в правовому регулюванні, технічні обмеження, а також питання координації з іншими правоохоронними органами. Особлива увага приділяється аналізу конкретних випадків, що ілюструють ці проблеми, і визначенню факторів, які впливають на їх виникнення.

Зазначені форми оперативно-службової діяльності ДПСУ, які використовуються під час виконання завдань з охорони державного кордону України, зокрема комплексно розглянуто питання здійснення оперативно-розшукової діяльності, при здійсненні оперативно-розшукового забезпечення з виконання доручень слідчого, прокурора, здійснення заходів взаємодії.

Акцентовано увагу на ключові заходи оперативно-розшукового забезпечення, які будуть впливати на оперативність, наступальність та ефективність під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, а саме: оперативно-розшукові заходи, слідчі дії, аналіз оперативної інформації та взаємодія з іншими підрозділами.

Рекомендації, надані в статті, спрямовані на підвищення ефективності оперативно-розшукової діяльності та зміцнення системи безпеки національних кордонів України. Виділено кілька ключових аспектів, які будуть впливати на ефективність оперативно-розшукового забезпечення, а саме: недосконалість законодавчої бази та необхідність конкретного законодавчого визначення оперативно-розшукового забезпечення, технічна відсталість оперативно-розшукових підрозділів, недостатній рівень підготовки кадрів та проблеми при дотриманні суб'єктами оперативно-розшукової діяльності прав людини.

Результати дослідження можуть бути корисними для науковців, практиків у сфері безпеки, а також для розробників політики у сфері правоохоронної діяльності.

Ключові слова: оперативно-службова діяльність, Державна прикордонна служба, оперативно-розшукова діяльність, оперативно-розшукове забезпечення, взаємодія.

The article examines the problems of operational and search support by operational and search units of the State Border Service of Ukraine (SPSU). Operational investigative activity is a key element in ensuring the security of the state border and countering threats such as terrorism, smuggling, illegal migration and other criminal manifestations. perhaps on the importance of this activity, there are a number of problems that complicate its effectiveness.

The purpose of the article is to systematize and analyze the main problems of operative and investigative support of the State Security Service, including deficiencies in legal regulation, technical limitations, as well as issues of coordination with other law enforcement agencies. Particular attention is paid to the analysis of specific cases that illustrate these problems, and to the determination of factors that influence their occurrence.

The specified forms of operational-service activity of the State Security Service of Ukraine, which are used during the performance of tasks for the protection of the state border of Ukraine, in particular, the issue of operational-search activity, during the implementation of operational-search support for the execution of the instructions of the investigator, the prosecutor, implementation of cooperation measures is comprehensively considered.

Attention is focused on the key measures of operative and investigative support, which will affect the efficiency, offensiveness and efficiency during the implementation of operative and investigative activities, namely: operative and investigative measures, investigative actions, analysis of operative information and interaction with other units.

The recommendations provided in the article are aimed at increasing the effectiveness of operational and investigative activities and strengthening the security system of the national borders of Ukraine.

Several key aspects that will affect the effectiveness of operational search support are highlighted, namely: the imperfection of the legislative framework and the need for a specific legislative definition of operational search support, the technical backwardness of operational search units, the insufficient level of personnel training and problems with compliance by subjects – investigative activity of human rights. The results of the study can be useful for scientists, practitioners in the field of security, as well as for policy makers in the field of law enforcement.

Key words: operational service activity, State Border Service, operational search activity, operational search support, interaction.

В умовах російської збройної агресії проти України, коли є погіршення економічної кризи, відбуваються різноманітні дезінтеграційні процеси, що дестабілізують державний устрій, посилення протиріч між інтересами різних соціальних груп та верств населення, створюються передумови для виникнення кризових ситуацій, що в свою чергу ускладнюють оперативну обстановку, в якій доводиться діяти оперативно-розшуковим підрозділам Державної прикордонної служби України, вирішуючи при

цьому відповідні завдання щодо протидії злочинності на державному кордоні.

Державна прикордонна служба України (ДПСУ), а саме її оперативно-розшукові підрозділи відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки національних кордонів та протидії злочинності, включаючи контрабанду, нелегальну міграцію, тероризм тощо. Оперативно-розшукова діяльність є основою для здійснення цих завдань, проте існуючі проблеми в цій сфері значно ускладнюють ефективність роботи служби.

На існуючі виклики щодо забезпечення національної безпеки України активно впливають питання захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших національних інтересів, що в першу чергу пов'язані з виникненням та тенденціями до розвитку нових загроз які обтяжують реалізацію національних інтересів України та створюють перепони по їх впровадженню.

Оперативно-розшукові підрозділи ДПСУ здійснюють протидію даним загрозам через виконання функцій які покладені на ДПСУ відповідно до діючого законодавства. Але, хотілось б відмітити що, діяльність правоохоронного органу спеціального призначення, а саме ДПСУ яка в своїй діяльності керується законодавчими актами не в повній мірі враховує нові форми злочинної діяльності та технологічні нововведення які виникають в умовах сьогодення.

Оперативно-службова діяльність ДПСУ, як правоохоронного органу спеціального призначення реалізується шляхом виконання правоохоронних завдань, а саме через функції які визначені Законом України «Про державну прикордонну службу України», «Про оперативно-розшукову діяльність».

У своїй діяльності ДПСУ як правило застосовує наступні форми оперативно-службової діяльності, а саме:

- прикордонна служба;
- прикордонний контроль;
- оперативно-розшукова діяльність;
- спеціальні дії;
- бій.

Розглядаючи одну із форм таку як оперативно-розшукова діяльність, то належне виконання визначеної форми можливо лише за умови професійного та комплексного використання оперативно-розшукових підрозділів ДПСУ для отримання інформації, яка забезпечувала б прийняття оптимального та своєчасного рішення.

Належне виконання визначеної форми, незважаючи на те що вона переважно має негласний характер і різноманітність завдань, всі оперативно-розшукові заходи мають здійснюватися виключно у рамках чинного законодавства.

Правовими засадами оперативно-розшукової діяльності оперативно-розшукових підрозділів ДПСУ є норми які безпосередньо регламентують їх діяльність, за яких впливає можливість та необхідність використання конфідентів, засобів та методів цієї діяльності. Правові норми також і регулюють правові відносини, що виникають між оперативними підрозділами різних правоохоронних органів, між оперативними підрозділами і громадянами, посадовими особами, організаціями, установами, підприємствами, які перебувають у сфері оперативно-розшукової діяльності або залучаються до виконання її завдань.

Оперативно-розшукова діяльність, на яку уповноважені оперативно-розшукові підрозділи ДПСУ відповідно до ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», відіграє важливе значення у кримінально-процесуальній діяльності, де ОРП ДПСУ є активними учасниками та виступають в якості суб'єкта доказування у конкретному досудовому розслідуванні, при цьому ОРД має визначальне значення як для досягнення мети та завдань ОРД так і для кримінального процесу [1].

Питання стосовно визначення поняття «оперативно-розшукове забезпечення» постає з моменту прийняття нового КПК, який в деякій мірі змінює підходи щодо діяльності оперативно-розшукових підрозділів та проведення оперативно-розшукових заходів, введенням нового терміну такого як НСРД (негласні слідчі (розшукові) дії) [2]. Але, поряд з цим необхідно відмітити, що НСРД здійснюються співробітниками оперативно-розшукових підрозділів, які в свою чергу раніше здійснювали оперативно-розшукові заходи, і якщо в деякій мірі порівняти проведення НСРД та ОРЗ то можна дійти висновку що тактичні способи їх проведення між собою схожі. Також,

виникає питання наявності відповідних навичок у слідчого, прокурора щодо застосування методів ОРД під час прийняття рішення про проведення НСРД в рамках кримінального провадження.

Під час досудового розслідування оперативно-розшукові підрозділи активно використовуються для пошуку та фіксації фактичних даних які в свою чергу будуть використовуватись як предмет доказування в межах конкретного кримінального провадження, виконання доручень слідчого та вказівок прокурора, що в свою чергу призводить до повного і об'єктивного процесу доказування, в зв'язку з чим постає актуальне питання оперативно-розшукового забезпечення ОРД ДПСУ, хоча багатьма науковцями оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження визначається як одна з форм, що складається з системи оперативно-розшукових заходів.

Аналізуючи публікації деяких науковців щодо розв'язання питання оперативно-розшукового забезпечення не є новим. Так, більшість з них розглядає «оперативно-розшукове забезпечення» лише в контексті забезпечення кримінального провадження, розслідування легалізації (відмивання) доходів одержаних злочинним шляхом, проведення слідчих дій, доказування, порівняльного аналізу кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства.

Ю. М. Павлютін аналізуючи архівні документи, зазначає, що у перше термін «оперативно-розшукове забезпечення» був сформульований у Вказівці МВС СРСР від 05.12.1984 р. і в наступних нормативних актах МВС СРСР підкреслюється необхідність такого забезпечення. У наказі МВС України цей напрям діяльності отримав найменування «оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження» та сформульований як комплекс ОРЗ в інтересах конкретного кримінального провадження з метою пошуку й фіксації фактичних даних, які можуть бути доказами в цьому провадженні, забезпечення всебічного повного й ефективного дослідження обставин кримінального провадження, безпеки учасників кримінального судочинства, постійного інформування органів досудового розслідування й суду про дії підозрюваних та інших осіб, спрямовані на негативний вплив на учасників кримінального судочинства.

Дійсно, можна погодитися думкою автора про те, що термін «супроводження» не зовсім відповідає смислово значенню та мети даного «супроводження» під час кримінального провадження, а лише підкреслює паралельність та супутність певних дій.

На нашу думку використання терміну «забезпечення» буде найбільш актуальним, так як має більш ширше та змістовне функціональне призначення для використання у вигляді однієї з форм оперативно-розшукової діяльності яка складається із системи оперативно-розшукових заходів, оскільки дане поняття передбачає створення умов для більш якісного виконання функцій іншим сторонам кримінального провадження.

Доцільно звернути увагу на дослідження даної проблематики від Вінчук В. В., з якою можна та повністю погодитись, і як дуже слушно відмітила: «що замало звертатись тільки до зазначення забезпечення кримінального провадження, дефініція якого до речі не надана у ст. 3 цього кодексу, а вживається тільки у контексті про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; у п. 5, ч. 2 ст. 40 КПК або у ч. 3 цієї ж статті КПК щодо випадків відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у п. 2 ч. 7 ст. 42 КПК про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження... (п. 2 ч. 1 ст. 56 КПК); у п. 3 ч. 2 ст. 109 КПК стосовно реєстру матеріалів досудового розслідування

та у главі 10. Заходи забезпечення кримінального провадження де у ст. 131 сформульовані види заходів забезпечення кримінального провадження та у ст. 132, де регламентовані загальні правила їх застосування. І якщо вже науковці визнали, що ОРЗКП призначене для забезпечення ефективного й об'єктивного виконання завдань кримінального провадження, а досудове слідство – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів; то це вимагає максимального зближення оперативного-розшукової та кримінально-процесуальної правоохоронних функцій на законодавчому рівні, імплементації у кримінальний процес значного масиву оперативного забезпечення у формі негласних слідчих (розшукових) дій, розширення суб'єктів проведення негласних заходів, законодавчого змінення правових підстав ОРД та негласного розслідування, як комплексної системи оперативного-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій вимагає їх кваліфікованого застосування» [3].

Але, хотілось би зазначити, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» завданням ОРД є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави, виходячи з тлумачення даної статті, слід звернути увагу, що оперативні підрозділи приймаючи участь у кримінальному провадженні здійснюючи оперативно-розшукове забезпечення мають не тільки виконувати доручення слідчого але й використовувати весь необхідний комплекс оперативного-розшукових заходів за для повного та всебічного формування доказової бази у конкретному кримінальному провадженні.

Крім того, на нашу думку можна сформулювати ключові заходи оперативного-розшукового забезпечення які будуть впливати на оперативність, наступальність та ефективність під час здійснення ОРД ОРП ДПСУ, а саме:

1. Оперативно-розшукові заходи – слідчі дії, такі як спостереження, прослуховування, перевірка документів, проведення обшуків тощо.

2. Аналіз оперативної інформації – збирання та обробка даних, які можуть бути використані для розслідування злочинів.

3. Взаємодія з іншими підрозділами – координація дій між різними відомствами для ефективної боротьби з організованою злочинністю та корупцією, особливим питанням є активна взаємодія між слідчими та оперативними підрозділами.

Підсумовуючи вищезазначене та аналізуючи думки інших науковців, можна дійти загального висновку щодо визначення оперативного-розшукового забезпечення кримінального провадження як комплексу здійснення оперативного-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій що направлені на повне та всебічне розслідування злочину.

Досліджуючи проблематику цієї сфери, можна виділити кілька ключових аспектів які будуть впливати на ефективність оперативного-розшукового забезпечення:

1. Недосконалість законодавчої бази. Слід звернути увагу щодо необхідності більш конкретного законодавчого визначення даного поняття і не тільки в контексті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» але й більш детально описати щодо даного визначення в Кримінальному процесуальному кодексі, зв'язку з тим, що кожен фахівець трактує його по своєму.

2. Технічна відсталість. Сучасна кримінальна діяльність активно використовує високі технології, тому виникає потреба в оновленні технічного забезпечення органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

3. Недостатній рівень підготовки кадрів. Правоохоронці повинні мати високий рівень професійної підготовки, щоб ефективно виконувати свої функції.

4. Проблеми прав людини. Баланс між захистом прав громадян та ефективністю оперативного-розшукових заходів є складним питанням. Необхідно уникати порушень прав і свобод громадян під час проведення оперативного-розшукових заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення 08.10.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 08.10.2024).
3. Вінчук В. В. Роль оперативного-розшукового забезпечення кримінального провадження у протидії злочинам. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.). Вінниця, 2022. С. 103-105.